

Nič novega pod soncem¹

V Pridigarju je lepo zapisano: "Kar je bilo, bo spet, kar se je zgodilo, se bo spet zgodilo, nič ni novega pod soncem." (Prd 1,9).

Novodobno gibanje *New age* Ameriki srednjega razreda prinaša tuje oz. eksotične religiozne ideje iz Vzhoda. Tako roman – knjižna uspešnica na podlagi avtoritete "skrivne tradicije" Kristusa predstavi precej drugače, kot pa je le-ta prikazan v evangelijskih po Mateju, Marku, Luku in Janezu.

Omenjeno gibanje sploh ni tako nova iznajdba. Enako velja za ideje, ki jih je v (svojem) romanu *Da Vincijeva šifra* zapisal avtor Dan Brown – lahko jih namreč zasledimo že v tretjem stoletju, ko se je pojavilo sicer ohlapno, nekonsistentno, a zelo razširjeno religiozno gibanje, ki so ga v starem veku poimenovali z izrazom gnosticizem.

V drugem stoletju našega štetja se je Rimsko cesarstvo, ki je imelo svoj največji teritorialni obseg v obdobju cesarja Trajana, bližalo zatonu. Na območju Sredozemlja je več kot sto let veljal "rimski mir" (*Pax Romana*), ki ga je vzdrževala nepremagljiva rimska vojska. Kljub temu pa se je Rimsko cesarstvo takrat zelo oddaljilo od svojih korenin iz obdobja republike in od vrednot, ki so veljale v takratnem času. Sedaj sta bila v ospredju čutnost in materializem. Jupitra, Junone in vestalk nihče ni častil z resnično pobožnostjo. Češčenje cesarja in rimskih božanstev je veljalo za državljansko vrednoto, ne pa za resnično versko pobožnost. Zaradi bogastva in nemoralnosti sta se Rimljanov polasčala dolgočasje in nemir.

V takih okoliščinah ljudje pogosto skušajo v daljnih, tujih deželah poiskati nekaj novega in vznemirljivega. Zato ne preseneča

dejstvo, da so se ideje iz Perzije (skupaj s tistimi prevzetimi iz grške filozofije, magije in drugih tujih sekt) povezale v nekaj, kar so kasneje poimenovali gnosticizem. Gnosticizem ni bil nekakšna strukturirana religija, ampak je bil to bolj splošen način mišljenja, ki je bil značilen za raznolike sekte, ki so imele različne voditelje in ki so se med seboj pogosto močno razhajale.

Na tem mestu bi rad poudaril, da ne želim razpravljati, v čem so se te sekte razhajale oz. od kod so črpale svoje ideje. Rad bi razumel bistvo gnosticizma, osnovna prepričanja, ki so bila skupna pripadnikom gnosticizma.

Ujeta božanskost

Ali ste kdaj imeli občutek, da ne sodite v skupino ljudi in družbo okoli vas? Da ste kot riba na suhem? Po mnenju gnostikov je to zato, ker se od njih *v resnici* razlikujete. Zagovorniki gnosticizma so namreč trdili, da Bog ni ustvaril materialnega sveta. On namreč biva v kraljestvu luči in je izključno duhovno bitje. Prav zato mu ne bi nikoli prišlo na misel, da bi ustvaril materialni svet in vse, kar biva na njem. Fizični svet je delo teme, ustvarilo pa ga je nižje duhovno bitje, imenovano demiurg.

Nekateri so trdili, da je demiurg "čisto zlo", po mnenju drugih pa je bil le neko nepopolno bitje. Materialni svet, ki ga je ustvarilo to bitje, ni nekaj "dobrega", kot je zapisano v 1. knjigi o stvarjenju, ampak je zgolj huda zmota. Največja, tragična zmota pa je v tem, da je nekaj demiurgove božanskosti oz. nekaj te duhovne realnosti ostalo ujeto v človeška telesa. Ljudje se lahko odrešijo tako, da poiščejo svojo pravo duhovno identiteto, se osvobodijo telesa in nje-

govih nagnusnih strasti in se vrnejo v svoj pravi, večni dom.

Tovrstno odrešenje je mogoče doseči samo preko *gnosis-a* (tj. gnoze: grški izraz za spoznanje, vedenje, op. prev.). To gnozo je prineslo nekakšno duhovno bitje, ki je moralo priti na zemljo iz kraljestva luči. Večina človeštva je bilo "telesnega" in je tako pripadalo kraljestvu trohnenja. Odrešenik namreč ni prišel odrešiti tega ubogega, bednega ljudstva.

Tistim padlim angelom, ki so bili ujeti v "meso", je odrešenik prinesel spoznanje o njihovem pravem izvoru in tudi zapleten seznam "skrivnih šifer", s pomočjo katerih bi te božanske duše lahko zaplule mimo demiurga in njegovih slug in se končno vrnile v kraljestvo luči.

Gnostik je bil torej nekdo, ki je "imel spoznanje", ki je bil boljši od drugih in mu je uspelo odkriti smisel v tem nesmiselnem svetu in je, potem ko je začutil potrebo po odrešenju, le-tega našel s pomočjo zapletenih mitov in eksotičnih obredov.

Krščanski gnostiki?

Ko so nekateri gnostiki slišali krščansko sporočilo, da "je Beseda postala meso in se naselila med nami" (Jn 1,14), so domnevali, da je Jezus nebeški odposlanec, ki jih bo odrešil s pomočjo skritega spoznanja oz. vedenja. Zanje, seveda, pripoved o Kristusovem rojstvu in smrti ni bila resnična, saj se nobeno resnično nebeško bitje ne bi omadeževalo z materijo. Materija in duh sta si popolnoma nasprotovala. Zato so trdili, da se je zgolj dozdevalo, da je Kristus pravi človek. Tudi pripoved o Golgoti so popolnoma izpustili ali pa so trdili, da gre v omenjeni zgodbi za zamenjavo identitete - prinašalec nebeškega razodetja namreč ni mogel imeti telesa in zato tudi ni mogel umreti. Odrešenje se namreč ni uresničilo preko daritve, ampak preko spoznanja.

Kako so torej ti ljudje (zagovorniki gnosticizma, op. prev.) razumeli oz. se soočali z evangeliji po Mateju, Marku, Luku in Janezu? Nekateri so zavrnili vse razen enega, druge pa so imeli za ponaredke. Marcion (ki je bil trden gnostik in je zagovarjal mnoge njihove ideje) je sprejel le Lukov evangelij, in to brez pripovedi o Jezusovem otroštvu. Preostalim je bila všeč ideja, da je Kristus guru, ki je hodil okrog in izrekel veliko stavkov, polnih ugank. Zdi se, da je temu prepričanju najbolj ustrežal Janezov evangelij. Spet drugi so zagovarjali druge evangelije, npr. evangelij po Tomažu.

Vendar pa so vsi t. i. krščanski gnostiki imeli nekaj skupnega - krščanstvo brez križa. Križanje so zgolj razložili ali pa so ga, kot npr. v Tomaževem evangeliju, izpustili. Če je bil svet odrešen po skrivnem spoznanju, zakaj je bila sploh potrebna pripoved? Potrebna je zgolj zbirka prilik in pregovorov in prav to je zapisano v evangeliju po Tomažu.

Kako naj bi potemtakem živel pravovern gnostik? Tu se je mnenje posameznih sekt malce razlikovalo. Vse so se strinjale s tem, da je telo nepomembno. Prav zato so nekateri trdili, da se moramo telesno odpovedovati, kolikor je mogoče, celo stradati. Zanje je bil ideal asketski način življenja, ki je vključeval strogo postenje od hrane in spolnosti.

Drugi pa so trdili ravno nasprotno. Ker je telo zgolj "kos mesa", ki v sebi nima duhovnega življenja, sploh ni pomembno, kaj s telesom počnemo. Tu torej ni pravil - dovoljeno je vse. Nekateri gnostične sekte so dejstvo, da je vse dovoljeno, uresničile z obrednimi orgijami. Zdi se, da so bili nikolajevci, ki jih obsoja knjiga Razodetja, zgodnja oblika tovrstne sekte (Raz 2,6.15).

Kako pa so gnostiki sploh lahko trdili, da je prav njihov pogled na Jezusa pravi? Zelo preprosto: Razlagali so, da je Jezus spoznal, da večina ljudi ne more sprejeti njegovega pravega nauka, zato je to učenje zaupal ne-

kaj izbranim zaupnikom, ki so to skrivno tradicijo predajali tistim, ki so je bili vredni, in to iz generacije v generacijo.

Preganjalec gnostikov

Čeprav se nam ta celotni religiozni sistem zdi še tako nenavaden, je popolnoma prevzel ljudi v starem veku in je resno ogrožal Cerkve. Škof Irenej iz Lyona (tj. mesto v današnji Franciji) se je odločil, da se mora nekdo spoprijeti z njimi. Napisal je daljše delo z naslovom *Zoper krivoverstva*, v katerem ni razkril le neresnega in nelogičnega nauka gnostikov, ampak je tudi v polnosti predstavil resnico evangelija.

Najprej se je Irenej moral spopasti z vprašanjem legitimnosti. Kako naj dejansko vemo, kaj je učil Jezus in kdo je v resnici bil? Kdo lahko sploh trdi, da Jezus, ki ga predstavljajo gnostiki, ni tisti pravi?

Irenej se na gnostični argument skrivne tradicije ni odzval z argumentom *sola scriptura*². Ni namreč dejal "Pozabite tradicijo - samo Sveto pismo je nezmotljivo". To ne bi bilo uspešno, ker so se glede vprašanja o tem, čigavi evangeliji so avtentični, mnenja zelo kresala.

Namesto tega je Irenej uporabil zdrav razum. Če je torej Jezus imel tajno, globlje spoznanje, ki ga je moral predati naprej, zakaj ga ne bi zaupal svojim dvanajstim, skrbno izbranim zaupnikom - apostolom? In ali ne bi potem v zadnjem obdobju svojega življenja apostoli te skrivnosti zaupali svojim naslednikom, le-ti pa tudi svojim naslednikom? Vendar pa je Irenej poudaril, da so okoli leta 185 po Kristusu katoliški škofi iz apostolskih mest Efeza, Korinta in Rima svoje korenine odkrili v neprekinjeni črti, ki je izhajala iz apostolov. Apostoli seveda niso nič vedeli o neumnih naukih gnostikov, kar dokazuje, da ti nauki niso izšli iz Jezusa in njegovih učencev. Kot primer, kako dobro je vsak izmed omenjenih škofov poznal svoje pore-

klo, je Irenej podal primer cerkve v Rimu - izpostavil je papeža svojega časa in je poimenoval vse njegove predhodnike, vse nazaj do Petra.

Omenjeni nauk apostolskega nasledstva jasno pokaže, čigavi evangeliji so pristni - to so evangeliji, ki se berejo v cerkvah, ki so jih ustanovili apostoli. Ta nauk tudi jasno poudari, kje lahko najdemo tisto pristno krščansko tradicijo: to tradicijo čuvajo omenjene cerkve, poučujejo pa jo nasledniki apostolov.

Potem ko je Irenej razkril gnostični nesmisel in je vzpostavil zakonitost katoliške tradicije, je še naprej pojasnil, da je materialni svet blagoslov, ne pa prekletstvo. Govoril je o Odrešeniku, ki postane eden izmed nas, ki za nas umre in nas hrani preko zakramentov, tj. materialnih realnosti, s pomočjo katerih se na nas prenaša svetost, to so sredstva Božje odrešijske moči.

Kaj se je zgodilo z gnosticizmom potem, ko ga je tako ostro napadel škof Irenej? Kmalu po tem, ko je bilo napisano njegovo delo, je gnosticizem potihnil. Ko namreč razkrijemo temo, le-ta izgine, saj jo použije luč. Čeprav je ta ezoterična religija na začetku ugajala generaciji, ki je hrepenela po duhovnem življenju, tega hrepenenja ni uspela potešiti.

Tako so se gnostični evangeliji izgubili, uničil jih je zob časa. Edini razlog, zakaj imamo danes še vedno evangelij po Tomažu, je v tem, da je bil pesek, ki ga je zasul, puščavski pesek iz Egipta, ki vsebuje premalo vlage, da bi ga lahko uničile bakterije, ki povzročajo trohnenje. Tako so leta 1946 v slavnem arheološkem izkopavanju odkrili kopijo tega dokumenta, ki potrjuje Irenejev opis prvotnega gnosticizma.

Staro vino, novi mehovi

Krivoverstva so zelo podobna običajnemu prehladu. Kar naprej se ponavljajo, pri čemer imajo vsakokrat malce drugačno ob-

liko. Ta majhna sprememba zadostuje, saj se ji uspe pretihotapiti mimo našega imunskega sistema in potem začne na novo ogrožati naše duhovno zdravje.

Niti gibanju *New age* niti *Da Vincijeve šifre* ni uspelo v celoti povzeti prvotnega gnosticizma. Oba temeljita na osrednjih idejah gnosticizma, ki danes prav tako privlačijo ljudi, kot so jih v drugem stoletju po Kristusu. Kdo od nas pa v določenem obdobju svojega življenja ni začutil praznine in naveličanosti življenja brez duhovne dimenzije, življenja brez misterioznosti? Podobno kot rimska družba v drugem stoletju je tudi naša sodobna zahodna družba izgubila svojo dušo. Trpimo namreč zaradi obupa, ki ga doživljamo zaradi pomanjkanja smisla.

Gibanje *New age* ljudi privlači zato, ker vrača občutek skrivnostnosti. Omenjeno gibanje oponaša sinkretizem gnosticizma – v njem se namreč prepletajo tuje oz. eksotične ideje iz Vzhoda ter tradicija Zahoda; tako nastane mešanica, ki kljub svoji inkohherentnosti še vedno privlači posameznike. Delo *Da Vincijeva šifra* ponovno poudari, da neke obstaja skrivna tradicija, ki se je pojavila, še preden je bila zapisana Nova zaveza, in ki je tudi veliko bolj izvirna kot omenjena sveta

knjiga. Ta tradicija omogoča, da se ljudje čutijo povezani z Jezusom celo takrat, ko prezirajo voditelje in zakone Cerkve, ki jo je ustanovil Jezus.

Je pa tisto, kar privlači posameznike, obenem tudi razdiralno. Tako gibanje *New age* kot tudi delo *Da Vincijeva šifra* iščeta duhovnost brez odpovedi, brez avtoritete, brez križa. Oba sledita prvotnemu gnosticizmu pod krinko krščanstva, medtem ko mu odvzameta srce in dušo.

Usoda gnosticizma naj nam služi kot opozorilo: krščanstvo brez križa je krščanstvo brez moči, vera brez moči pa ne obstane dolgo časa. Res je, da so delo *Da Vincijeva šifra* v prvih letih tretjega tisočletja prodali v nekaj milijonih izvodov, kljub temu pa trdim sledeče: v četrtem tisočletju bo kopijo omenjenega dela v suhi egiptovski puščavi izkopal le še kak arheolog.

Prevedla Brigita Retar

-
1. Objavljeno v: *This Rock*, maj/junij, 2005.
 2. *Samo Sveto pismo* pomeni, da je podlaga verovanja samo, kar je zapisano v Svetem pismu, ne pa tradicija, ki se je izoblikovala v (Rimskokatoliški) Cerkvi (op. prev.).